

Härliga hagar och skrämmande skogar

Om våra känslor för landskapet och vad de beror på

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap

SLU Alnarp, 2008-04-30

Examensarbete inom landskapsarkitektprogrammet

Eva-Marie Samuelson

2008:33

Härliga hagor och skrämmande skogar

Eva-Marie Samuelson

Handledare: Anna Jakobsson

Examinator: Märit Jansson

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap

SLU Alnarp, 2008-04-30

Examensarbete inom landskapsarkitektprogrammet 15 hp

Huvudämne: landskapsarkitektur

2008:33

Förord

Detta är ett examensarbete på C-nivå för kandidatexamen inom landskapsarkitektur vid SLU i Alnarp. Jag vill rikta ett varmt tack till alla er som hjälpt och stöttat mig under mitt arbete med uppsatsen. Tack till min handledare Anna Jakobsson för goda råd och rekommendationer på litteratur, den har kommit till stor användning . Tack till Anna-Jennie Andersson för hjälpen med enkätundersökningen samt de studenter i årskurs 2 på veterinärprogrammet vid SLU i Ultuna som deltog i undersökningen. Tack till de studenter i årskurs 3 på landskapsarkitektprogrammet vid SLU i Alnarp 2008, som under kursens olika moment har bidragit med konstruktiv kritik.

Eva-Marie Samuelson, Alnarp 2008-04-30

Innehållsförteckning

Abstract	5
Sammanfattning	6
Inledning	7
Bakgrund	7
Syfte	7
Mål	7
Material och metod	7
Avgränsningar	8
Härliga hagar och skrämmande skogar	10
”Landskap är kultur innan de blir natur”.....	10
Den härliga hagen	12
Underbara Bullerbyn.....	12
Barndomens landskap.....	13
Tiden sätter sina spår	13
Drömmen om paradiset	15
Gud i himlen	17
”Hagen är härlig”	17
Den skrämmande skogen	19
Vilse bland stock och sten.....	19
Bland rövare och troll	20
Lummig lund och dunkelt djup.....	20

”Skogen är inte skrämmande”.....	21
Grönt är skönt	22
Skönmålning och smutskastning.....	23
Skönheten ligger i betraktarens ögon.....	24

Avslutning	26
-------------------------	----

Källförteckning	27
Tryckta källor.....	27
Elektroniska källor.....	27
Muntliga källor	27

Bilaga

Sammanställning av enkätresultat

Abstract

Do our imaginations of real landscapes get affected by works of art such as paintings, myths and literature? They often give very colourful descriptions in words as well as pictures. Do they actually change our feelings for the landscapes we are in and carry around as images inside?

Close your eyes and take a few deep breaths. Imagine that you are leaning against a wooden fence a mild summer evening. The green grass is growing high around your feet, too hard to get for the two horses that slowly stroll around a bit further away in the meadow while they wave their long tails. It's quiet and calm, there's a whisper from the trees and a bird is singing its lonely song, but it doesn't disturb the silence. How do you feel?

Close your eyes again but this time, pretend that you're leaning against a high spruce. The spruce is only one among many in the deep forest that you've walked far into. Moss grows on the branches, at times so rich that it looks as if the trees have got beards. The sunlight is struggling to reach for the ground but the dense spruces are giving it a hard time. An owl hoots and the sound seems to spread into the deep. How do you feel now?

Which circumstances affect how one feels for different landscapes while thinking on them or walking around in them? Is it all inborn or do we get imprinted by different factors, where the earlier mentioned works of art could be one? This is being discussed in this paper, *Delightful meadows and frightening forests*. Is the meadow delightful and is the forest frightening? Are there general opinions about different landscapes and where, in that case, do they come from?

The starting point for this paper is the fairy tale, whose images of our surroundings we early in life get involved with. What part do they play? I've taken me on the questions, using literature studies, a questionnaire and my own thoughts as tools.

Sammanfattning

Påverkas våra föreställningar av faktiska landskap av det vi stöter på i kulturella verk som konst, myter och litteratur? I dem framställs våra omgivande miljöer ofta väldigt målande i bild såväl som med ord. Förändrar de rentav våra känslor för de landskap vi befinner oss i samt bär bilder av inombords?

Slut dina ögon och ta några djupa andetag. Föreställ dig sedan att du står med ryggen lutad mot en trädgårdsgård en ljum sommarkväll. Runt dina fötter växer det gröna gräset sig högt, svåråtkomligt för de två hästar som lite längre bort i hagen sakta lunkar fram, samtidigt som de slår med sina långa svansar. Det är tyst och stilla, från träden hörs vindens sus och en fågels ensamma sång, men det stör inte lugnet. Hur känner du dig?

Blunda igen men tänk dig den här gången att du står lutad mot en högsträckt gran. Granen är bara en i mängden i den djupa skog som du tagit dig en bra bit in i. På grenarna växer mossa, ibland så rikligt att träden ser skäggiga ut. Solens ljus kämpar för att nå ner till marken men möts ständigt av motstånd från de täta granarna. En uggle hoar och ljudet tycks fortplanta sig ut i djupet. Hur känner du dig nu?

Vilka omständigheter påverkar hur vi människor känner för olika landskap när vi tänker på dem eller befinner oss i dem? Är allt medfött eller präglas vi under livets gång av olika faktorer, där kulturella verk skulle kunna ingå som en? Detta diskuteras i denna uppsats, *Härliga bagar och skrämmande skogar*. Är hagen härlig och är skogen skrämmande? Finns det generella uppfattningar kring olika landskap och vad beror de i sådana fall på?

Utgångspunkten för uppsatsen är sagan, vars föreställningar av omgivningen vi kommer i kontakt med tidigt i livet. Vilken betydelse har de? Med hjälp av litteraturstudier, en enkätundersökning samt mina egna funderingar har jag närmat mig ämnet från olika håll.

Nyckelord: landskap, sagor, bild, faktor, känslor, föreställningar, påverka

Inledning

Bakgrund

Trots att det är omkring femton år sedan jag gick över från att läsa sagor till att läsa böcker som är riktade till en något äldre målgrupp, kan jag än idag komma på mig själv med att vilja drömma mig bort i sagans värld. Jag minns tydligt illustrationer av vackra och lekfulla landskap, som de i böckerna av Astrid Lindgren och Sven Nordqvist (gubben Pettson m.fl.). För mig är de böckerna trygghet och de ger mig en bild av landsbygden som en idyll.

Funderingar kring om jag hade upplevt landsbygden som lika idyllisk om sagorna inte funnits, har börjat växa så smått. Ilon Wikland har tecknat illustrationerna till flera av Astrid Lindgrens berömda sagor. Hon lär ha sagt att "*Astrid skriver så att åtminstone jag oavbrutet ser bilder framför mig. Det är en kolossal hjälp för en illustratör, när man har sådana texter.*" (<http://www.millesgarden.se/main.aspx?pageID=239>, 2008-04-24).

Vissa berättelser, likt Astrids, kanske egentligen inte behöver så mycket illustrationer då de är så målande i sig. Andra sagoböcker lämnar mindre åt läsarens egen fantasi genom att mer vara textsatta bilder än bildsatta texter. Hur som helst menar jag att sagorna ger illusioner och föreställningar, farhågor och drömmar. Att hagar kan uppfattas som härliga och skogar kan uppfattas som skrämmande är några av mina föreställningar och jag undrar var de kommer från.

Hur påverkas vår bild av det verkliga landskapet av det vi stöter på i sagoberättelserna och deras illustrationer? Skapar Astrid Lindgren nya föreställningar av landskapet eller uppmärksammar hon sådana som redan finns? Skulle det därmed finnas generella bilder av hur vissa typer av landskap uppfattas och vilka faktorer bidrar i så fall till att de skapas?

På vilket sätt kopplar vi samman känslor med olika landskap och vad beror det på? Dessa funderingar har jag valt att ta upp i kursen *Skriva om*

landskap, EX0273, vid SLU i Alnarp, våren 2008. Utöver ökad förståelse inom utbildningens kunskapsområden, har kursen som syfte att sätta in studenterna i det rika utbud av litteratur som finns inom alla de ämnen som berör deras framtida yrkesroll. Studierna kring mitt ämnesval har resulterat i den examensuppsats på kandidatnivå inom landskapsarkitekturprogrammet som du nu har framför dig.

Syfte

Tanken på vissa landskap kan göra mig varm i hela kroppen, tanken på andra kan ge mig kalla kårar. Jag är nyfiken på var känslorna för landskapet kommer ifrån och vill få ökad kunskap i frågorna som berör ämnet. Genom att sätta mig in i hur olika faktorer påverkar vår bild av olika landskapstyper vill jag få en ökad förståelse till var dessa känslor kommer ifrån. Jag vill att de kunskaper jag hämtar in ska berika min framtida roll som landskapsarkitekt. En ökad förståelse för känslorna för landskapet kan till exempel tänkas vara till hjälp vid gestaltande av utemiljöer och hur de kan komma att upplevas.

Mål

I min uppsats ämnar jag inte bara att redogöra för hur vår landskapsbild påverkas av sagorna utan även av andra kulturella verk som dikter och visor. Det känns svårt att gå in på ämnet om känslorna för landskap utan att gå in på faktorer som uppväxt, livserfarenheter och biologiska faktorer, vilka därmed kommer att diskuteras.

Material och metod

För att angripa mina frågor har jag dels tagit del av landskapsarkitektens tankar genom Anne Whiston Spirns *The language of landscape*, dels konsthistorikerns uppfattning genom Simon Schamas bok *Skog - Landskap och minne*. Anne Whiston Spirn menar att landskap uttrycker ett språk. I sin bok går hon in på hur det talar till oss, på vilka grunder och med vilka medel, genom en

rad intressanta exempel och tankegångar. Simon Schamas originalutgåva på engelska, *Landscape and Memory*, består av tre avdelningar: *Wood*, *Water* och *Rock*. *Skog – Landskap och minne* är en översättning på avdelningen *Wood* och den enda del som finns på svenska. Schamas tes framkommer dock tydligt även i denna bok: ”*Landskap är kultur innan de blir natur; mentala föreställningar projicerade på skog, vatten och berg. Det är min tes i den här boken. Men samtidigt måste det erkännas att när väl en idé om landskapet, en myt, en vision, blivit etablerad på en fysisk plats har den en förmåga att sudda ut gränserna mellan kategorierna, att göra metaforerna verkligare än referenterna, att i realiteten bli en del av naturscenariet.*” (Schama, 1998, sid. 82f.).

Anne Whiston Sprins och Simon Schamas åsikter återkommer som diskussionsunderlag genom hela uppsatsen. Korta utdrag ur ett antal sagor används också för att visa exempel på hur landskapet framställs i dem. I det urvalet har jag försökt välja berättelser som jag tror att de flesta svenskar är bekanta med.

Med syftet att se om det finns generella uppfattningar vad gäller känslor för vissa typer landskap har även en enkätundersökning gjorts. Undersökningen ämnar inte att vara vetenskaplig utan gjordes snarare för att se om det överhuvudtaget finns några tendenser till likartade åsikter. För att få en undersökningsgrupp som har något olika bakgrunder men som samtidigt har en gemensam nämnare, hämtade jag alla deltagarna från en och samma universitetsklass, studenterna i årskurs 2 på veterinärprogrammet vid SLU i Ultuna, våren 2008. Min kontaktperson där delade ut enkäten till totalt femton studenter uppväxta på olika platser i Sverige. Enkäterna skickades sedan till mig, som sammanställt och analyserat resultatet.

Med utgångspunkt i litteraturen, enkäten och mina egna värderingar och uppfattningar för jag den diskussion som jag har valt att kalla *Härliga bagar och skrämmande skogar*.

Avgränsningar

Även om det kan finnas fler faktorer än sagan som kan påverka vår syn på den faktiska omgivningen, landskapet omkring oss, har jag valt att lägga fokus på just sagan som faktor. Sagoböckerna har ofta väldigt färgstarka miljöbeskrivningar i såväl ord som bild och jag är nyfiken på hur dessa barndomens föreställningar följer med oss in i vuxenlivet.

Jag har valt att i första hand ha svenska landskap i åtanke, då det känns mest relevant för uppsatsens tänkbara läsare såväl som för mig, en blivande landskapsarkitekt med Sverige som arbetsmarknad.

Figur 1.
Till vänster syns den tvåsidiga enkäten i förminskaad version.

Foto: fråga 1: www.fotoakuten.se; fråga 2: Eva-Marie Samuelson; fråga 3: www.alotofphotos.com; fråga 4: www.fotoakuten.se; fråga 5: www.fotoakuten.se.

ENKÄTUNDERSÖKNING

Tack för att du tar dig tid till att svara på denna enkät! Frågorna berör olika typer av landskap och vilka känslor de väcker hos dig. Vänligen titta på bilderna och välj därefter det alternativ du tycker passar bäst in på dina känslor för landskapet på bilden. Om inget av alternativen känns rätt så skriv gärna vad som bättre passar in för dig i alternativet annat.

FRÅGA 1

- rofylld
- stressande
- skrämmande
- spännande
- annat _____

FRÅGA 2

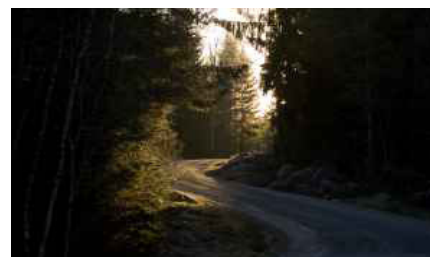
- rofylld
- stressande
- skrämmande
- spännande
- annat _____

FRÅGA 3

- rofylld
- stressande
- skrämmande
- spännande
- annat _____

FRÅGA 4

- rofylld
- stressande
- skrämmande
- spännande
- annat _____

FRÅGA 5

- rofylld
- stressande
- skrämmande
- spännande
- annat _____

FRÅGA 6

a) Vilken av bilderna passar bäst in på det landskap du växt upp i?

- 1   2   3   4   5   ingen

b) Vad för slags miljö är det?

- landsbygd   samhälle   stad   _____

FRÅGA 7

Vilken är din favoritsaga?

_____

Härliga hagar och skrämmande skogar

*”Du gamla, Du fria, Du fjällböga nord
Du tysta, Du glädjerika sköna!
Jag hälsar Dig, vänaste land uppå jord,
Din sol, Din himmel, Dina ängder gröna.”*

(Text: Richard Dybeck; Palm & Stenström, 2001, sid. 10)

Den svenska nationalsången kan ses som en lovsång till den nordiska naturen, med sina höga fjäll och gröna ängar. Även om långt ifrån alla svenskar bor i sådan natur, verkar många ha en stark koppling till den. Nationalsången är ett exempel som tyder på detta. Allemansrätten och det faktum att Idas sommarvisa är vanligt förekommande när det är dags för skolbarn att sjunga in sommarlovet är två andra. Allemansrätten visar hur måna vi svenskar är om vår natur och Idas sommarvisa framställer ett svenskt sommarlandskap med nya löv på träden, blommor som blommor och vatten som hoppar och far (Palm & Stenström, 2001, sid. 34f).

När landskapet framställs som i visorna ovan ges en bild av den svenska naturen som en idyll. Det är dock befogat att fråga sig om alla är av den åsikten, att porlande bäckar och blommande kohagar är underbara. Var kommer de föreställningarna från egentligen? Är de medfödda, inlärdade eller beror de på inneboende egenskaper i landskapets olika element?

”Landskap är kultur innan de blir natur”

Sverige består av 25 landskap, från Skåne i söder till Lappland i norr. När landskap behandlas här är det dock inte med den betydelsen. Med begreppet avser jag i det här fallet specifika miljöer och naturtyper. Då engelsmännen hämtade in ordet landscape från holländskans *landschap* på femtonhundratalet hade ordet bland annat innebörden att vara ett attraktivt

Figur 2. Foto: Eva-Marie Samuelson

Vår nationalsång kan ses som en hyllning till de nordiska landskapen och visar på svenskarnas starka koppling till naturen.

motiv för en konstnär att avbilda (Schama, 1998, sid. 21). Så tänker säkerligen många svenskar även idag kring ordet landskap, som en bild hämtad från naturen för att appliceras på en tavla eller ett vykort. Det är lätt att dra likhetstecken mellan landskap och natur, men jag menar att landskapet är ett sceneri som finns på fler ställen. Även stadslandskapet är en särpräglad miljö och kan ses som en landskapstyp.

Konsthistorikern och professorn Simon Schama bygger sin bok *Skog – Landskap och minne* på tesen ”*Landskap är kultur innan de blir natur; mentala föreställningar projicerade på skog, vatten och berg.*” (Schama, 1998, sid. 82f.). Precis som ordet landskap, är kultur mångtydligt. Kulturlandskap är landskap som är påverkade av människans brukande hand. Schama menar dock den kultur vi kan läsa om i morgontidningens kulturdela, som konst, myter och litteratur. Jag tolkar hans tes som att uttryck i landskapet måste skapas av kulturella företeelser innan människan ser dem.

Schama fortsätter: ”*Men samtidigt måste det erkännas att när väl en idé om landskapet, en myt, en vision, blivit etablerad på en fysisk plats har den en förmåga att sudda ut gränserna mellan kategorierna, att göra metaforerna verkligare än referenterna, att i realiteten bli en del av natursceneriet.*” (Schama, 1998, sid. 82f.).

Simon Schama menar att vår bild av landskapet i allra högsta grad påverkas av kultur, vilket tyder på att sagan skulle påverka vår bild av omvärlden. Myten nämns, vilken ligger nära sagan. Att hagar skulle vara härliga och skogar skulle vara skrämmande är idéer som därmed kan ha applicerats på den faktiska naturen från kultur som sagor. Frågan som följer är hur olika landskap framställs i myter, sagor och så vidare och om det går att urskönja ett samband mellan den bild av landskapet som framställs i kulturen och den bild av landskapet som många faktiskt har.

Den härliga hagen

”Kattbult var en fin liten gård med ett rödmålat hus som låg på en kulle bland äppelträd och syrener. Och runt omkring låg åkrar och ängar och hagar och en sjö och en stor, stor skog.”

(Lindgren, 1963, sid. 10f.)

Underbara Bullerbyn

Vackert som en dröm, ja för många nordbor är troligtvis Astrid Lindgrens smålandsskildringar något av en idyll, med blomstande gårdar utplacerade i ett småskaligt odlingslandskap av åkrar, ängar och hagar. Det tyder i alla fall den strida ström av turister som varje år besöker trakterna kring inspelningsplatserna för Emil i Lönneberga och Alla vi barn i Bullerbyn på. (<http://sydsvenskan.se/resor/article307484.ece>, 2008-04-24)

Inspirationen till sagornas miljöer hämtade Astrid i sin barndoms Småland såväl som i Stockholm, där hon levde som vuxen (*Nationalencyklopedin*, 1993, uppslagsord: Lindgren, Astrid). Anne Whiston Spirn, professor i landskapsarkitektur, skriver i sin bok *The language of landscape* ”I believe that we are imprinted with the landscape of our early childhood” (Spirn, 1998, sid. 5). (Jag tror att vi är präglade av vår tidiga barndoms landskap.) Hon beskriver känslan av att komma hem när man återvänder till sin barndoms landskap flera år efter att man har flyttat därifrån. Jag tycker mig ana en kärlek till sitt barndomslandskap hos Spirn, precis som jag tycker mig urskilja minst lika varma känslor hos Astrid Lindgren för sin uppväxtmiljö.

Astrid uppmärksammar i berättelserna om Emil i Lönneberga och barnen i Bullerbyn ett landskap som jag menar kan göra att det blir varmt i hela kroppen, där hagen är ett återkommande element. Var kommer den känslan från? Påverkas vi svenskar av Astrids skildringar så till den grad

”Nu var det verkligen en dag att hålla kalas på. Solen sken, syrener och äppelträd blommade, luften var full av fågelsång, hela Kattbult var vackert som en dröm, där det låg på sin kulle.”

(Lindgren, 1963, sid. 46-48)

Figur 3. Foto: www.alotofphotos.com

Svenska idyller? På enkätundersökningens frågor till de två bilder som visade hagmarkslandskap med den typiska gärdesgården av slanor i förgrunden, valde i stort sett alla femton deltagare alternativet ”rofylld”.

Figur 4. Foto: www.fotoakuten.se

att vår syn på landskapet ändras efter att ha kommit i kontakt med hennes beskrivningar, eller delar vi hennes syn redan från början?

Barndomens landskap

Som Anne Whiston Spirn är inne på så känns troligt att vi hyser speciella känslor för det landskap vi har vuxit upp i. Långt ifrån alla i dagens Sverige har växt upp i ett Bullerbylandskap på landet, men samtidigt är det som Jakob Christensson skriver i *Landskapet i våra hjärtan*: ”Urbaniseringen har satt in sent, och de flesta av oss har våra rötter på landet bara ett eller ett par släktled tillbaka i tiden” (Christensson, 2002, sid. 10). Även den svensk som är uppväxt i staden har kanske sina morföräldrar, farföräldrar eller andra släktingar ute på landet, vilka besöks emellanåt.

I den enkätundersökning som gjordes i samband med denna uppsats ombads varje deltagare att välja vilket känslintryck som för dem passade bäst in på fem fotografier av olika svenska landskap. På frågorna till de två bilder (Figur 3 & 4) som visade ett hagmarkslandskap med den typiska gärdesgården av slanor i förgrunden, valde i stort sett alla femton alternativet ”rofylld” (Bilaga).

Spridningen på deltagarnas uppväxtmiljöer var däremot desto större, bara omkring en tredjedel av dem är uppväxta på landsbygden, vilket tyder på att uppväxtens landskap i sig inte kan vara ensam faktor till våra känslor för landskapet.

Tiden sätter sina spår

Eivor Bucht, professor i landskapsarkitektur vid SLU i Alnarp, menar att vi svenskar under nittonhundratalet har gått från att leva i en bondevärld till en bokvärld och från den vidare till en filmvärld för att sedan 1990-talet leva i en sagovärld. (Bucht, Eivor, professor i landskapsarkitektur, föreläsning ”Re:form”, på område Landskapsarkitektur, SLU, Alnarp, 17 april 2008) Hon tar upp det faktum att i början av förra seklet bodde endast

en tredjedel av Sveriges befolkning i staden, resten fanns på landsbygden och de flesta av dem arbetade inom jordbruket. Idag finns bara 30 000 heltidsjordbruk kvar i vårt land, då kraften från maskiner har ersatt kraften från människan. Drömmen om forna tiders leverne och landskap lever dock kvar, vilket Bucht menar att *Astrid Lindgrens Värld* i Småland samt *Junibacken* i Stockholm exemplifierar.

Bucht nämner olika kulturella företeelser som periodvis skulle ha påverkat svenskens förhållande till omgivningen extra mycket. Att människan skulle präglas av tid och plats, den kultur hon lever i, är ingen främmande diskussion. Men om vi nu påverkas av kulturella verk som vi stöter på i livet, måste vi också när det gäller påverkan ta i beaktning, att även de som en gång gjorde verken var präglade av den tid och den plats de levde i. Richard Dybeck var inte nollställd vad gäller känslor för landskapet när han på 1800-talet skrev det som kom att bli Sveriges nationalsång, *Du gamla, du fria*. Inte heller var Astrid Lindgren det när hon skrev *Idas sommarvisa* till sagorna om Emil i Lönneberga. Även om deras verk ger en bild av landskapet som skulle kunna fungera som påverkande faktorer i vår tid var de i sin tur påverkade av faktorer från sin tid.

Dybeck skrev *Du gamla, du fria* under en tid som kallas för *skandinavismen*. Skandinavismen som rörelse strävade efter att förena de skandinaviska länderna på flera plan, kulturellt, ekonomiskt och politiskt (*Nationalencyklopedin*, 1991, uppslagsord: Dybeck, Richard). Därmed är det förståeligt att vår nationalsång inte bara är en lovsång till vårt land Sverige, utan till hela Norden.

Funderar man på nationalsångens text kan man se den som propaganda, vilket om något är ett medvetet försök till att påverka folks känslor och åsikter. Första versen finns redan citerad på sidan 10, andra versen lyder såhär:

Figur 5. Foto: www.fotoakuten.se

Maskiner har effektiviserat jordbruket och de allt storskaligare odlingarna förändrar landskapsbilden. Gårdar likt Emils Kattbult är sällsynta i dagens Sverige men bilden av dem och drömmen om dem lever kvar, till viss del tack vare Astrid Lindgren.

”Du tronar på minnen från fornstora dar,
då ärat Ditt namn flög över jorden.
Jag vet att Du är och Du blir vad du var.
Ja, jag vill leva jag vill dö i Norden.”

(Text: Richard Dybeck; Palm & Stenström, 2001, sid. 10)

Fungerar det, påverkas vi svenskar av textens innehåll eller sjunger vi bara ut inlärd verser utan eftertanke? Nationalsången används idag kanske till största del i idrottsvärlden, före större lagsportsmatcher och efter lyckade individuella prestationer, ofta i internationella sammanhang. Då handlar det om att skapa en gemenskap genom en stolthet över det vi har gemensamt, nämligen vårt land. Inte känns det relevant att ha en nationalsång som framhäver något att vara mindre stolt över, ”Du gråa, du kalla, du blåsiga land” hade troligtvis inte skapat en gemytlig stämning på Ullevi läktare, även om det är så Sverige upplevs under stor del av året. Det man vill upplyfta och minnas är det positiva, det ”glädjerika sköna”.

Det är främst de första stroforna i *Du gamla, du fria* som ger bilder i huvudet hos mig, av ett lugnt och lummigt sommarlandskap. De bilderna tror jag inte nationalsången i sig har skapat utan det är bilder som jag bär med mig och plockar fram, bilder som har uppkommit av andra faktorer. Vid tiden då Rickard Dybeck skrev verserna var dock situationen i Sverige en annan än vad den är idag, livet var för många hårdare och mer slitsamt på ett helt annat sätt och kanske behövde man få in en annan vinkling, andra glasögon att betrakta sin omgivning med.

Drömmen om paradiset

Det svenska ordet *hage* härstammar från samma ord som danska *have*, vilket i vårt grannland är ordet för trädgård (Wessén, 1975, sid. 158). Sambandet mellan hagen och trädgården är inte så vagt som man först kanske vill tro.

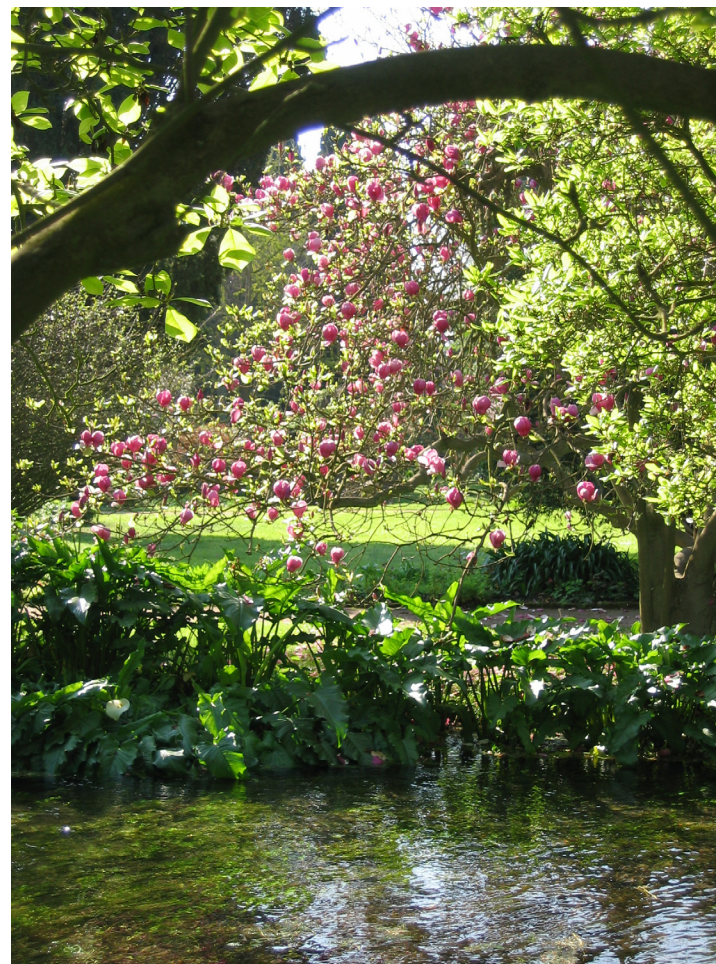
Båda är ordnade av människan och de enskilda träden har ofta sin plats i såväl hagen som trädgården, om än i något vildare form i den förra. Om det är det vanliga äppleträdet som står i trädgården, är det snarare vildapeln som återfinns i hagen.

I vår kristna kultur framställs en bild av den mest fantastiska trädgård som finns, paradisträdgården, genom Edens lustgård. Även om många kristna svenskar inte är aktivt troende, har troligtvis de flesta en bild av paradiset som plats. Paradiset framställs numera i allt från resereportage till trädgårdstidningar, alla verkar vilja hitta sin egna underbara plats här på Jorden.

Vad karaktäriserar då bilden av paradiset? Allan Gunnarsson, numera universitetslektor vid SLU i Alnarp, tar i sin avhandling *Fruktträden och paradiset* upp den koppling som han menar finns mellan fruktträden och människans bild av paradisträdgården. Han visar på fruktträdens förekomst och vikt i framställningen av underbara trädgårdar som den Nils Holgersson stöter vid Stora Djulö under sin resa genom Sverige, eller den tanterna Brun, Grön och Gredelin rör om i Elsa Beskows saga. Därmed visar Gunnarsson också på barndomens betydelse, vilket är den tid i livet då man främst stöter på den svenska barnlitteraturen. (Gunnarsson, 1992, sid. 65-72)

Även Anne Whiston Spirn tar upp paradisträdgårdens starka betydelse i såväl kristna som muslimska kulturer för den bild som finns av en underbar plats och hur den bilden appliceras i trädgårdskonsten. "*Garden and paradise have strong associations in Christian and Islamic cultures, a connection renewed through centuries of dialogue between literature and architecture.*" (Spirn, 1998, sid. 33) (Trädgård och paradiset har starka associationer i kristna och muslimska kulturer, en koppling förnyad under århundraden av dialog mellan litteratur och arkitektur.)

Den fortlevande kommunikationen Spirn talar om, mellan kulturens föreställningar och den faktiska omvärlden, kan ses som ett kulturarv som

Figur 6. Foto: Karin Ingemansson

Från religionen hämtas bilden av paradisträdgården. Många drömmer om en sådan plats här på Jorden och applicerar sina föreställningar på trädgårdar och parker, här Ninfa, Italien.

Figur 7. Foto: Eva-Marie Samuelson

Almhöjden på skogskyrkogården i Stockholm är tänkt för meditation och eftertanke. Platsen erbjuder en känsla av omslutenhet tack vare almarna som omger den. Uppre på höjden har man också god blick över sin omgivning.

lever vidare från generation till generation. Exempel på ett sådant arv ger Simon Schama i *Skog - Landskap och minne*. Han nämner att antikens greker hade heliga lundar vilka de helgat åt sina gudar och att idén om lundarna, tillsammans med flera av grekernas andra kulturfenomen, senare övertogs av romarna (Schama, 1998, sid. 119).

Gud i himlen

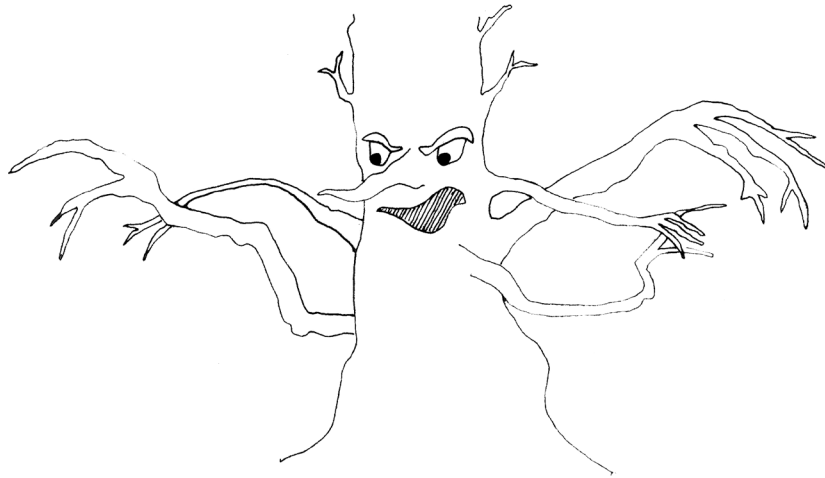
Från religionen går det att hämta fler föreställningar kring landskapet än bilden av paradiset. Den kristna bönen *Fader Vår*, numera *Vår fader* börjar ”*Vår fader, som är i himlen*”, vilket bokstavigt säger att det finns en gud och att han är i himlen (Bibeln, 2001, Matt. 6:9-13). Med sinnebilden att Gud finns i himlen kan man känna att man kommer närmre honom ju högre upp man tar sig. Därmed skulle höjder i landskapet för en del människor kunna ha en andlig betydelse. Anne Whiston Spirn nämner att Gud enligt Moses talade till honom på berget och att just berg i flera kulturer är vanliga mötesplatser mellan gudar och människor (Spirn, 1998, sid. 143).

På skogskyrkogården i Stockholm finns en kulle, Almhöjden, med en almogärdad plats för eftertanke på toppen. Spirn nämner kyrkogården i Stockholm som exempel flera gånger i *The language of landscape* och menar att kombinationen skydd och utblick, vilken Almhöjden erbjuder, ofta manar till meditation. Därför menar hon att det inte är någon tillfällighet att platser som formgivits i meditationssyfte ofta besitter de två egenskaperna. (Spirn, 1998, sid. 125).

”Hagen är härlig”

Caspar David Friedrich och William Wordsworth, konstnärer under romantiken på 1800-talet, menade att naturen har ett språk som talar direkt till människans känslor, oberoende av vilken kultur hon tillhör (Spirn, 1998, sid. 37). Att det enbart skulle vara så talar emot Schamas tes om att vår syn på omgivningen påverkas av litteratur, myter, konst och så vidare. Deras

tankar får samtidigt medhåll i "*Prospect-Refuge Theory*", vilken Catherine Dee tar upp i sin bok *Form and fabric in landscape architecture* (Dee, 2004, sid. 19). Teorin bygger på att vi människor vill ha skydd i ryggen samtidigt som vi vill ha god blick över vad som sker framför oss. Enligt Dee är sådana platser många gånger viktiga i ett landskap för att vi ska kunna njuta av det, vilket även Anne Whiston Spirn är inne på i exemplet med skogskyrkogården i Stockholm. "*Prospect-Refuge Theory*" tar avstamp i biologiska faktorer med utgångspunkt i våra medfödda instinkter, till skillnad från Schamas teori, där han menar att känslorna är inlärd. Det ena behöver dock inte utesluta det andra, vissa känslor för landskapet skulle kunna vara allmänna för hela människosläktet, medan andra skapas av faktorer som bland andra litteratur, myter och konst.

Figur 8. Illustration: Eva-Marie Samuelson

Med barnets fantasi kan skogens träd tyckas vara vid liv och titta på besökaren med stora ögon.

Den skrämmande skogen

”I utkanten av en stor skog bodde en fattig vedbuggare med sin hustru och sina två barn, en pojke som hette Hans och en flicka som hette Greta. De hade sällan tillräckligt att äta i hemmet, och när det blev hungersnöd fanns det inte ens bröd för dagen. På natten låg fadern och oroade sig för hur det skulle gå för familjen. Hans hustru, som inte var barnens riktiga mor, hade gjort upp en plan.

– I morgon tar vi med barnen djupt in i skogen. Sedan lämnar vi dem och går till vårt arbete och de kommer aldrig att hitta hem igen.”

(Grimm, 1997, sid. 8)

Vilse bland stock och sten

De tyska bröderna Grimm samlade flera gamla folksagor och satte dem på pränt, varav *Hans och Greta* hör till en av dem som uppmärksammats mest i Sverige (*Nationalencyklopedin*, 1992, sökord: Grimm, Jacob). Berättelsen om barnen som kämpar för att hitta sin väg tillbaka till hemmet, men istället hamnar hos den elaka häxan, utspelar sig till stor del i skogen. Detta verkar inte tillhöra ovanligheterna i bröderna Grimms sagor. Simon Schama påstår att *”Det är, som Jack Zipes och många andra har påpekat, praktiskt taget omöjligt att tänka på bröderna Grimms sagor utan att omedelbart se bilden av ett skogslandskap.”* (Schama, 1998, sid.149). Den bild bröderna ger av skogen färgar möjligtvis uppfattningen av skogslandskapet för den vane grimmläsaren, då skogen enligt Schama såväl som Zipes är så starkt sammankopplad med deras sagor. (Jack Zipes är professor i tyska vid the University of Minnesota, USA och har behandlat bröderna Grimms sagor (http://en.wikipedia.org/wiki/Jack_Zipes, 2008-04-25).)

I *Hans och Greta* läggs fokus på hur svårt det kan vara att hitta i skogen, med andra ord, hur lätt det kan vara att gå vilse. Styvmodern tar för givet att om barnen bara luras till att gå tillräckligt långt in i skogen, kommer de

aldrig att hitta ut därifrån. Jag menar att är det någon landskapstyp som är förknippad med att gå vilse och den skämmande tanke det innebär, så är det skogen. Jag minns själv hur jag som barn tillsammans med min kompis irrade bort mig i skogen efter sammanstötandet med en älg och vilken panik det innebar innan vi tillslut, mycket lättade, kom ut på en öppen åker.

Bland rövare och troll

En annan faktor i sagans värld som kan få skogen att verka skrämmande är att det ofta är ett tillhåll för elakingar, rövare och banditer. Häxan i *Hans och Greta* har i skogen sällskap av *Robin Hood* och Astrid Lindgrens *Ronja Rövardotter*, de senare visserligen snälla ur ett barns perspektiv men de ger likväl en kännedom om risken att bli överfallen i skogen.

Andra varelser som förknippas med skogen är de fiktiva trollen. Begreppet ”trollskog” betecknar ofta en uråldrig granskog med mycket mossa på stock såväl som sten, där objekten som tillsammans bildar denna miljö med barnets fantasi nästan tycks vara vid liv och titta på besökaren med stora ögon.

Lummig lund och dunkelt djup

Det känns viktigt att påpeka att det finns många olika typer av skogslandskap och att eventuella generella uppfattningar sannolikt skiljer sig åt mellan dessa typer. I min värld är det en stor skillnad mellan en granskog och en ädellövskog. Troligtvis har det till viss del att göra med att mina upplevelser i dessa miljöer skiljer sig åt, svampplockning med barr i stövlarna och älgflugor surrandes runt huvudet har inte riktigt samma harmoniska klang som en vårpromenad bland vitsippor och fågelkvitter.

Om vi ska ta hänsyn till Schamas tes borde dock även kulturen ha påverkat min bild av de olika skogstyperna. Vid närmare eftertanke tycker jag mig märka en skiftande sinnesstämning hos mig själv, där den trollika, mörka granskogen från Bameses, Ronja Rövardotters och John Bauers värld

Figur 9. Foto: www.fotoakuten.se

Den bild av skogen som användes i enkätundersökningen upplevde många av deltagarna som rofylld.

känns aningen nedtyngande och där den färgglada lövskogen från Asterix och Nalle Puh, känns mer uppiggande. Vilket som föder det andra, dvs. om mina upplevelser i naturen påverkar mina känslor för bilderna eller om bilderna påverkar mina känslor för naturen, är dock svårt att ha ett självklart svar på.

”Skogen är inte skrämmande”

I enkätundersökningen var det bara två av femton som svarade att de tyckte bilden på en skogsväg (Figur 9) genom granskog var skrämmande respektive spännande, resten valde att beskriva miljön som rofylld och mysig (Bilaga). Kanske fokuserar bilden så mycket på vägen och det ljus som finns vid dess slut att skogen hamnar i skymundan. Utifrån de svaren går det i alla fall inte att påstå att det skulle vara en allmän uppfattning att skogen är skrämmande.

Som sagt finns det olika typer av skogar vilka framställs på olika sätt i sagans värld. Ett motiv till att skriva denna uppsats var att jag ville undersöka hur de landskapsbilder som projiceras för oss som barn följer med oss in i vuxenlivet. Eftersom det inte finns en entydig bild av skogen i sagan, vore det konstigt om vuxna svenskar skulle ha en generell bild av all skog och att den berodde på sagornas berättelser och illustrationer.

De föreställningar vi eventuellt har av landskapet från sagans värld, borde såklart bero på vilka barnböcker som vi haft betydande kontakt med. I delen *Den härliga bagen* antydde att Astrid Lindgren skulle spela en viktig roll för bilden av den svenska landsbygdsidyllen. De som deltog i enkätundersökningen ombads inte bara att kommentera fotografier utan även att uppge den saga de tycker bäst om. Var tredje hade en bok av Astrid som favorit, vilket tyder på hennes betydelse för den generation som nu klivit in i vuxenvärlden, då samtliga deltagare i undersökningen återfinns i ett åldersspann mellan 20 och 35 år (Andersson, 2008-04-16). Född 1985 tillhör jag själv den generationen. Under de år då jag regelbundet såg på

tv:s barnprogram hann jag se flera filmatiseringar av Lindgrens verk, där *Emil i Lönneberga*, *Barnen i Bullerbyn* och *Vi på Saltkråkan* är de jag minns starkast. Gemensamt för de tre är att de utspelar sig i lugna miljöer på landsbygden respektive i skärgården, där man verkar ta dagen som den kommer. Till den idylliska landskapsbilden kopplas en livsstil, vilken kan tyckas få allt större avstånd till det sätt många svenskar lever sitt liv idag. Kanske är det just stressens frånvaro som gör miljöerna idylliska och som kan få oss att längta till liknande platser i tron om att vi mår bra där.

Grönt är skönt

I en tid där en flock miljöproblem knacker på dörren och allt fler dukar under för samhällets stress, visas värdet av vår natur på flera sätt. Det blir allt tydligare att vi människor inte kan fortsätta behandla våra landskap på det sätt som vi gör på många ställen idag. För allt fler människor borde det också bli tydligare att de inte kan fortsätta behandla sig själva på det sätt de gör. Att ”gå in i väggen” har blivit ett alltför vanligt förekommande uttryck när det talas om den svenska folkhälsan.

I Alnarps rehabträdgård försöker man hjälpa redan utbrända människor att hitta en väg tillbaka till vardagen, men här bedrivs också forskning och undervisning. Tyngdpunkten ligger på att betona vikten av utevistelse och dess koppling till vårt välbefinnande. (<http://www.lj.slu.se/alnarpsrehabtradgard/index.html>, 2008-04-25) En biologisk faktor, som skulle påverka människans välmående i olika landskap och därmed hennes känslor för dem, antyds.

Enkätundersökningen innehöll en bild på en shoppinggata i centrala Malmö (Figur 10), vilket var den enda bilden som visade ett stadslandskap. Till skillnad från de övriga, naturlika landskapsbilderna, vilka samtliga fick omdömet ”rofylld” av minst hälften av deltagarna, fick inte stadsbilden benämningen rofylld av en enda deltagare (Bilaga). Hela åtta, det vill säga hälften, använde negativt laddade beskrivningar som stressande,

Figur 10. Foto: Eva-Marie Samuelson
Södergatan, Malmö.

skrämmande och opersonligt. Övriga använde begrepp som spännande, livfullt, rolig och mysig. Undersökningsgruppen är relativt liten och samtliga deltagare är troligtvis mer ”naturmänniskor” än medelsvensson, då de är blivande veterinärer på Sveriges lantbruksuniversitet i Ultuna. Trots det tycker jag att resultatet säger något om det faktum att vi människor mår bra av att vistas i gröna miljöer.

Skönmålning och smutskastning

Under århundradenas gång har världsbilden, som jag varit inne på tidigare, förändrats och med dess skiftningar har också människors syn på sin omgivning varierat. Om Rickard Dybeck ville ge en positiv bild av Skandinavien, finns det de, vars syfte med framställandet av vissa områden snarare varit det motsatta.

I Simon Schamas bok *Skog - Landskap och minne*, ges exempel på hur litteraturen genom tiderna utnyttjats i politiskt syfte för att påverka folkets tycke om vissa landskapstyper, bl.a. med avsikt att smutskasta de riken som förknippades med dessa miljöer. Den polska nationalskalden, författaren Adam Mickiewicz, lär inte ha haft som mål att skönmåla skogen när han skrev de rader som Simon Schama kommenterar (*Nationalencyklopedin*, 1994, sökord: Mickiewicz, Adam). ”Abrupt avbryter Mickiewicz sin lyriska skildring och manar fram en helt annan och skrämmande värld, urskogens ”innersta kärna”, en plats av död och mörker. Myrstackar, getingbon och snåriga buskar skyddar ett område som skalden framställer som deformerat: träden är ”skalliga, maskstungna, sjuka, förkrympta med slokande grenar, / täckta med mossor, och stammar med skägg av otäck svampar.” (Schama, 1998, sid. 81)

Anne Whiston Spirn säger “How you read a scene, the patterns you see there and the context you see them in, influences the story you will tell. The opposite is also true.” (Spirn, 1998, sid. 49). (Hur du läser av en plats, mönstren du ser där och kontexten du ser dem i, påverkar historien som du kommer att berätta. Motsatsen är också sann.) Spirn talar om mönster och kontexter.

De menar jag kommer från de referenser man har, saker man stött på och upplevt som av olika anledningar fastnat i minnet. Den som läst Mickiewicz otrevliga framställning av skogen, kanske upplever en skogsmiljö med den kontexten. Men motsatsen är också sann, enligt Spirn. En annorlunda bild av skogen skulle då bero på att individen ser platsen i en annan kontext, sprungen ur andra referenser.

Skönheten ligger i betraktarens ögon

Att vår bild av landskapet skulle påverkas av de kontexter vi ser det i, låter troligt. Ett vanligt talesätt är att skönheten ligger i betraktarens ögon, att de vackra och för den delen mindre tilltalande egenskaper vi ser beror på oss själva som individer. Vi människor har biologiska förutsättningar som är genomsamma för alla, men sedan formas vi som individer av en rad olika faktorer.

Anne Whiston Spirns bok heter *The language of landscape*, fritt översatt ”landskapets språk”. Hon menar att landskapet talar ett språk, om dess uttryck säger hon: ” *Significance is there to be discovered, inherent and ascribed, shaped by what we perceive, what instinct and experience read as significant, what minds know.*” (Spirn 18). (Betydelse finns där för att bli upptäckt, medfödd och tillskriven, formad av vad vi uppfattar, vad instinkt och upplevelse uppfattar som betydelsefullt, vad sinnen vet.) Spirn nämner flera faktorer som skulle påverka hur vi läser landskapet, dels biologiska som instinkter och sinnen men också tillskrivna, alltså sådana vi plockar på oss under livets gång. Genom att nämna det tillskrivna som faktor är även hon inne på att uppfattningen av landskapet till viss del är individuell, då ingen väg genom livet är den andra lik.

Funktion kan tänkas vara ytterligare en faktor som påverkar våra känslor för landskapet, då vi människor gärna kopplar samman vissa företeelser med vad de innebär för oss rent praktiskt. Spirn menar att de kopplingar som kan upplevas direkt, som de mellan vatten och renande eller väg och

Figur 11. Foto: www.fotoakuten.se

En stilla dag på havet; en bild som flera av deltagarna i enkätundersökningen kopplade samman med sommar och sol.

resa, är mer eller mindre universella (Sprin, 1998, sid 32). Associationerna kan dock vara flera, vattnet kan dessutom innebära frihet för den som seglar på det eller vara ett hinder för den som försöker ta sig över det utan båt.

Bilden på vatten (Figur 11) som fanns med i enkätundersökningen associerade ett par till sommar, sol och bad (Bilaga). I övrigt var det ganska entydiga svar, alternativet ”rofylt” var vanligt även här. Bara en uppgav ett svar som jag anser saknar positiv klang: skrämmande. Hade bilden visat havet en blåsig oktoberdag hade andelen positiva svar säkerligen minskat.

Avslutning

De känslor vi har för landskap verkar bero på flera olika faktorer. Simon Schama tar upp kulturens påverkan på vår syn av landskapet. Han menar att utan de kulturella föreställningar som genom litteratur, myter, konst och så vidare projiceras på naturen, så skulle landskapet inte tala samma språk. Anne Whiston Spirn fokuserar sin bok på just landskapets språk och tar i den bland annat upp att vi hyser speciella känslor för det landskap vi växt upp i. Hon går också in på hur landskapets former påverkar oss människor fysiskt, att omslutenhet i kombination med en god överblick av omgivningen gärna manar till meditation, likt Almhöjden på skogskyrkogården i Stockholm. Det faktum att almlunden på skogskyrkogården ligger på en höjd lär också bidra till den meditativa, andliga känslan, då föreställningar om att man skulle komma närmre Gud uppe i himlen finns genom religionen. Från religionen kan man hämta fler bilder som appliceras på landskapet, som paradisträdgården, vilken Allan Gunnarsson behandlar i en avhandling.

Jag vill påstå att det går att dela in de faktorer som påverkar människans känslor för landskapet i två olika kategorier, en världsomfattande som innefattar de förutsättningar som är mer eller mindre gemensamma för hela människosläktet och en individuell kategori som innefattar allt som utformar oss som individer. Även om människor som lever i samma kultur under samma tid har mycket gemensamt, bär alla på olika kappsäckar, fyllda med erfarenheter och kunskap inhämtad på livets väg. De referenser vi har bidrar till att bilda våra åsikter och känslor, så även för landskap. Då ingen människas väg genom livet är en annans lik är det också möjligt att ingen upplever en miljö exakt likadant som någon annan. Att hagar är härliga och vissa skogar skrämmande är min uppfattning, men det innebär inte att alla tycker på det viset. Anne Whiston Spirn menar att *"Never do all people have the same response or read identical stories in the same landscape[...]"* (Spirn, 1998, sid. 36).

Vad gäller just sagor kan de alltså ses som en faktor bland flera som skapar de föreställningar och känslor vi har för vår omvärld. För min egen del fungerar sagorna idag som en katalysator för drömmen om paradiset, då det är de romantiska skildringarna av landsbygden i sagans värld som jag i vuxen ålder gärna tänker tillbaka på. Jag påverkas av författare och illustratörer, vars böcker i sin tur är påverkade av andra personer och deras verk, som i sin tur är påverkade av ytterligare andra personer och ytterligare andra verk. Vad som i slutändan är kärnan, vad som är grunden till en viss föreställning, känns som en diskussion lika hopplös som den om hönan och ägget, vad kom egentligen först?

Figur 12. Foto: Eva-Marie Samuelson
Vad fanns egentligen först - hönan eller ägget?

Källförteckning

Tryckta källor

Bibeln, 2001, Örebro

Christensson, J, 2002, *Landskapet i våra hjärtan*, Lund

Dee, C, 2001, *Form and fabric in landscape architecture – A visual introduction*, Fjärde upplagan, London och New York

Grimm, J, 1997, *Hans och Greta*, Uppsala

Gunnarsson, A, (1992), *Något om fruktträden och paradiset*, Lustgården, Volym 72, sid. 65-72

Lindgren, A, 1963, *Emil i Lönneberga*, Sjätte upplagan, Stockholm

Nationalencyklopedin, 1991, Band 5, Höganäs

Nationalencyklopedin, 1992, Band 8, Höganäs

Nationalencyklopedin, 1993, Band 12, Höganäs

Nationalencyklopedin, 1994, Band 13, Höganäs

Nationalencyklopedin, 1995, Band 16, Höganäs

Palm, A & Stenström, J, 1997, *Den svenska sångboken*, Stockholm

Schama, S, 1998, *Skog – Landskap och minne*, Värnamo

Spirn, A.W, 1998, *The language of landscape*, London och New Haven

Wessén, E, 1975, *Våra ord – deras uttal och ursprung*, Nacka

Elektroniska källor

Fakulteten för Landskapsplanering, Trädgårds- och Jordbruksvetenskap, SLU, Hemsida, *Alnarps rehabträdgård*, Tillgänglig: <http://www.ltj.slu.se/alnarpsrehabträdgård/index.html>, 2008-04-25

Millesgården, Hemsida, *Ilon och Karlson på taket*, Tillgänglig: <http://www.millesgarden.se/main.aspx?pageID=239> (2008-04-24)

Sydsvenskan, Hemsida, *Bullerbylandskapet en riktig turistmagnet*, 2008-03-10, Tillgänglig: <http://sydsvenskan.se/resor/article307484.ece> (2004-04-24)

Wikipedia, Hemsida, Sökord: *Jack Zipes*, Tillgänglig: http://en.wikipedia.org/wiki/Jack_Zipes (2008-04-25)

Muntliga källor

Andersson, Anna-Jennie, telefonsamtal 2008-04-16

Bucht, Eivor, professor i landskapsarkitektur, föreläsning "Re:form", på område Landskapsarkitektur, SLU, Alnarp, 2008-04-17

Bilaga

ENKÄTUNDERSÖKNING

Följande svar gavs på enkätens frågor:

FRÅGA 1

9 rofylld
0 stressande
1 skrämmande
0 spännande
5 annat: härligt, sommarkul, sol och bad, som hemma, frihet

FRÅGA 2

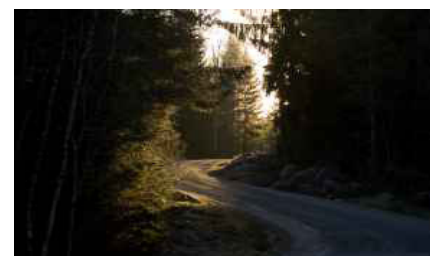
0 rofylld
4 stressande
2 skrämmande
3 spännande
6 annat: livfullt (2), opersonligt (2), rolig, mysig

FRÅGA 3

12 rofylld
0 stressande
0 skrämmande
0 spännande
3 annat: sommarmysigt, somrigt, midsommar

FRÅGA 4

11 rofylld
0 stressande
1 skrämmande
1 spännande
2 annat: mysig (2)

FRÅGA 5

13 rofylld
0 stressande
0 skrämmande
0 spännande
2 annat: oväder (2)

FRÅGA 6

a) Vilken av bilderna passar bäst in på det landskap du växt upp i?

bild 1: 2   bild 2: 4   bild 3: 4   bild 4: 2   bild 5: 0   ingen: 3

b) Vad för slags miljö är det?

3 landsbygd   7 samhälle   4 stad   1 övrig: både halvstad och land

FRÅGA 7

Vilken är din favoritsaga?

Lejonkungen, Pippi Långstrump, Skönheten och odjuret, Snövit, Ronja Rövardotter, Bröderna Lejonhjärta, Madicken, Alla vi barn i Bullerbyn (2), Sagan om ringen, Vem ska trösta knyttet?, Askungen, Den fula ankungen, Buhuerna, Hemma på Vidda